

K NOVOVĚKÝM OBJEKTŮM Z ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU NA TRASE SILNICE UHERSKÝ OSTROH – OSTROŽSKÁ LHOTA

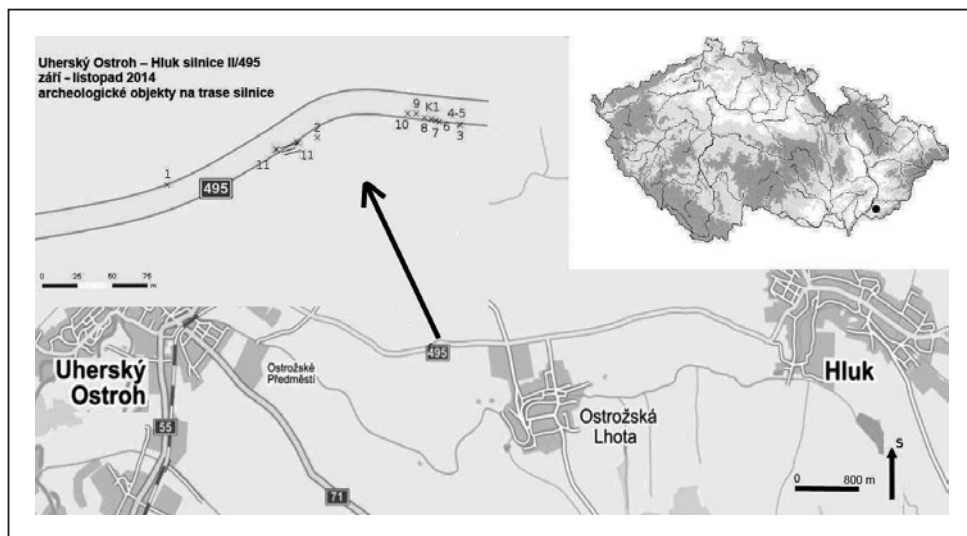
Dana Menoušková, Slovákcké muzeum, Uherské Hradiště

Archeologický výzkum spojený s opravou silnice II/495 Uherský Ostroh – Ostrožská Lhota proběhnul v letech 2014 a 2015 přinesl nejen v regionu neobvyklou kumulaci objektů a nálezů kultury s lineární keramikou, které ještě budou předmětem odborného zpracování, ale také dva typy novověkých objektů, které jsou námětem tohoto článku.

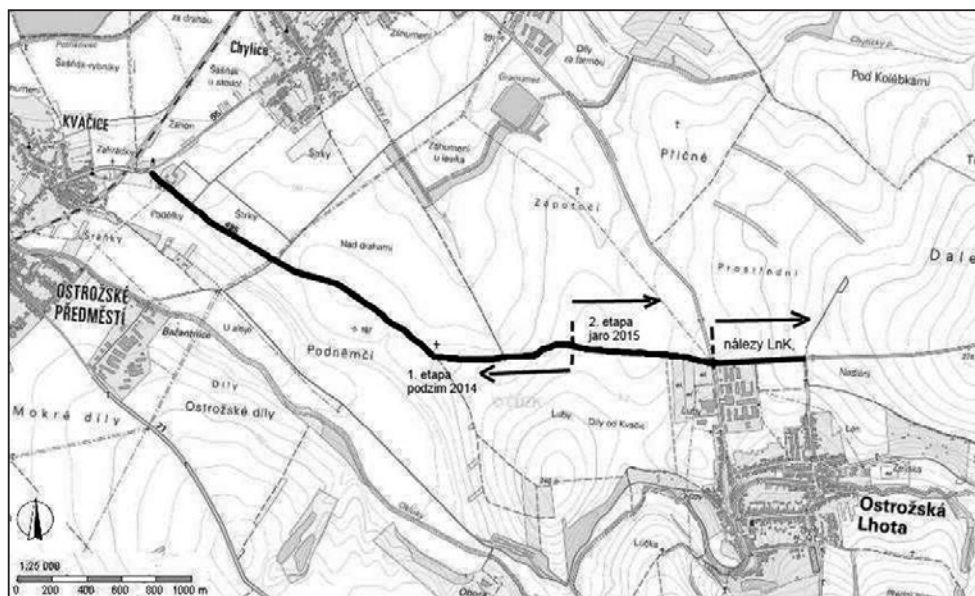
Úvod

Všechny zde představené objekty a nálezové situace byly zachyceny ještě během podzimních stavebních prací roku 2014 na katastru Uherského Ostrohu-Kvačic či Ostrožské Nové Vsi, na ploše již mimo historické intravilány (Menoušková – Vaškových 2011). V rámci stavebních aktivit na těchto katastrech se v inkriminovaném období jiné než novověké objekty (popř. vrcholně středověké keramické nálezy) zachytit nepodařilo, a to přesto, že na okolních polích byl pracovníky archeologického oddělení Slovákckého muzea prováděn sběr a detektorová prospekce. Teprve v souvislosti s postupem stavebních prací a s opravou silnice na katastru Ostrožské Lhoty (květen 2015) došlo k objevu v regionu výjimečné kumulace objektů kultury s lineární keramikou.¹

Zkoumaná plocha silnice II/495 leží jižně od Uherského Hradiště a tvoří rozhraní mezi katastry Ostrožské Nové Vsi, Ostrožské Nové Vsi-Chylic (severně od silnice) a Uherského Ostrohu-Kvačic (jižně), zcela východně zasahuje na katastr Ostrožské Lhoty (obr. 1–2). Výzkum začínal při vyústění silnice II/495 z křižovatky se silnicí I/55. Odtud pokračoval jihovýchodním až východním směrem ke křižovatce se silnicí Ostrožská Nová Ves –

Obr. 1. Poloha lokality na mapě ČR a situování zkoumaných novověkých objektů v rámci trasy silnice, grafická úprava D. Menoušková, M. Jordán.

Obr. 2. Výzkumné etapy silnice II/495 Uherský Ostroh – Ostrožská Lhota, grafická úprava D. Menoušková.

Ostrožská Lhota. S ohledem na oboustranné rozšiřování tělesa silnice byly archeologické objekty zaznamenány na katastrech Ostrožské Nové Vsi (obj. 1/14) i Uherského Ostrohu-Kvačic (např. obj. 2/14; 3/14–10/14, K1).

Geomorfologický popis

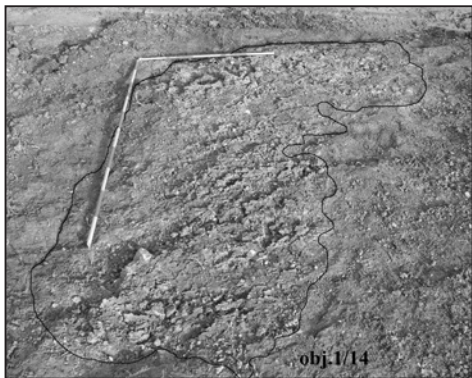
Hlavní geologickou skupinou zájmové oblasti je magurská, jednotkou se řadí k bělokarpatské zbudované flyšovými sledy hornin s typickým střídáním pískovců a jílovců. Lokalita leží na západním okraji Hlucké pahorkatiny se zbytky sedimentů náplavových kuželů a se spraší o mocnosti 6 max. 10 m (Ivan – Havlíček 1992, 15–16). Nadmořská výška lokality se pohybuje okolo 183–220 m.

Objekty

Byť se novověké objekty a nálezy netěší ze své podstaty příliš velkému zájmu archeologů či odborné veřejnosti, dva ze zde zachycených typů objektů přinášejí z metodologického hlediska zajímavé možnosti interpretace, rozšiřují náš pohled na lokalitu někdy v 18. až na počátku 20. století a naznačují pestré sídelní aktivity v dané oblasti.

Obj. 1/14 (katastr Ostrožské Nové Vsi)

Nesouměrný a protáhlý objekt 1/14 se vyrýsoval po oddrnování a začištění plochy v těsném sousedství silnice (obr. 3) ve svahu, na místě původního příkopu.² Na začištěné podložní žluté spraši se rýsoval výraznou karmínovou barvou na povrchu. Zásyp objektu tvořila výrazně mazlavá, převážně karmínově zbarvená hlína, místy s šedými kaolínovými čočkami. Také vazkostí se objekt výrazně lišil od sterilního okolí. Byl poměrně rozměrný a delší osou (ve směru S–J) dosahoval délky až 308 cm, šíře max. 210 cm (S část) a 140 cm (J část).

Obr. 3. Silnice II/495, objekt 1/14, katastr Ostrožská Nová Ves, pohled od severu na začátek objektu. Foto D. Menoušková.

Obr. 4. Silnice II/495, objekt 1/14, katastr Ostrožská Nová Ves, pohled od východu na vypreparovanou část objektu. Foto D. Menoušková.

Archeologicky zachycená hloubka objektu se pohybovala kolem 57–63 cm. Nicméně jeho povrchová vrstva byla narušena a zčásti odebrána v souvislosti s existencí příkopu na tomto místě a následným oddrňováním. S ohledem na velikost objektu a časové možnosti byl zkoumán dvěma sondami (na východní a západní straně), v rámci nichž byly vypreparovány 2/3 objektu (obr. 4). Z objektu byl získán pouze jeden zakuřovaný, neglazovaný střepek novověkého stáří (18.–19. století). Rentgenová difrakční analýza odebraných vzorků hlín z objektů provedená Mgr. M. Hložkem, Ph.D. (Chemická a fázová analýza hrncířské hlíny z Ostrožské Nové Vsi metodami SEM-EDX a XRD, samostatná příloha Nálezové zprávy, viz Menoušková 2015), ukazuje, že výplň objektu tvořila hlína s příměsí křemene, kalcitu, kaolinitu, albitu, illitu, hematitu, montmorillonitu, draselného živce (ortoklasu) a goethitu. Jedná se o skladbu minerálů charakteristickou pro hrncířské a cihlářské výrobky. Analyzovaný sediment lze klasifikovat jako železitý jíł. Tato surovina mohla sloužit jako točírská hlína pro jemnější novověkou keramiku. Hlína v podstatě neobsahuje ostřivo, takže ji bylo možné použít i k přípravě engob.³

S ohledem na charakter výplně objektu je tento interpretován jako sklad hrncířské (cihlářské?) hlíny, potažmo novověký hrncířský výrobní objekt/cihlářský objekt, byť sídlištní objekt/-y s ním související v místě zjištěny nebyly. Nejsou však vyloučeny na neskryté ploše, jak by mohla naznačovat historická mapa lokality patrně z počátku 20. století (viz obr. 5).⁴ V případě objektu 1/14 je možné zvažovat, že se jednalo o do-

Obr. 5. Výřez z mapy Hejtmanství Uh. Hradištské, asi 1910–1920, sbírkový fond Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, inv. č. H 750, na niž jsou přibližně v místě nálezů obj. 1/14 vyznačeny obytné (?) objekty.

klad první fáze přípravy keramické hmoty, tj. o nakopanou surovinu vhodného složení připravenou k transportu do dílny. Podle třídění L. Varadzina (2010, 18; 28) se jedná o fázi skladování a zpracování hrncířské hlíny. Za současného stavu poznání přitom nelze výrobní zařízení ani případný dílenský odpad v okolí (na neskryté ploše pole) zcela vyloučit ovšem ani potvrdit. Z širších analogií⁵ k nálezové situaci objektu 1/14 lze uvést převážně do středověku datované nálezy. Ty ukazují, že se keramická hlína zpracovávala především ve vy-

těžených hlinicích nebo ve vydřevených jámách, z nichž byly některé druhotně využity jako odpadní. Jako srovnání je možné uvést nálezné situace například z Mohelnice (Goš 1973), Starého Mýta (Richter 1994; Richter – Krajčíc 2001), Kutné Hory (Valentová 2008), Opavy (Tymonová 2011), Prahy (Havrda – Matějková 2014).

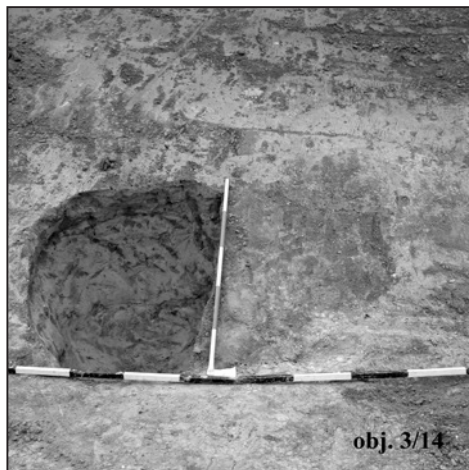
Objekty 3–10/14 (katastr Uherský Ostroh-Kvačice)⁶

Objekty 3–10/14 byly zachyceny ve svahu na jižní straně silnice (katastr Uherský Ostroh-Kvačice, obr. 6) v místech, kde docházelo k rozšíření a posunu vozovky. Svrchní část objektů byla poškozená či odebrána. Byly rozmístěny v relativně pravidelných odstupech a jejich výplň tvořila hlína stejnorodého humusového charakteru výjimečně s keramickým střepem (novověkého stáří). Toto rozmístění, charakter kotlovitých jam pravidelného tvaru a situování objektů podpořené historickými mapami naznačuje, že se jednalo o jámy pro stromy při existující silnici, které měly funkci větrolamu. Ostatně i v době vlastního archeologického výzkumu se potřeba takového typu objektů ukazovala na lokalitě jako více než žádoucí. S ohledem na charakter objektů a postup stavebních prací byly skryty jen některé z nich. Zásyp v nich provázely často drobné, nicméně nepočtené, nezdobené střepy novověkého stáří.

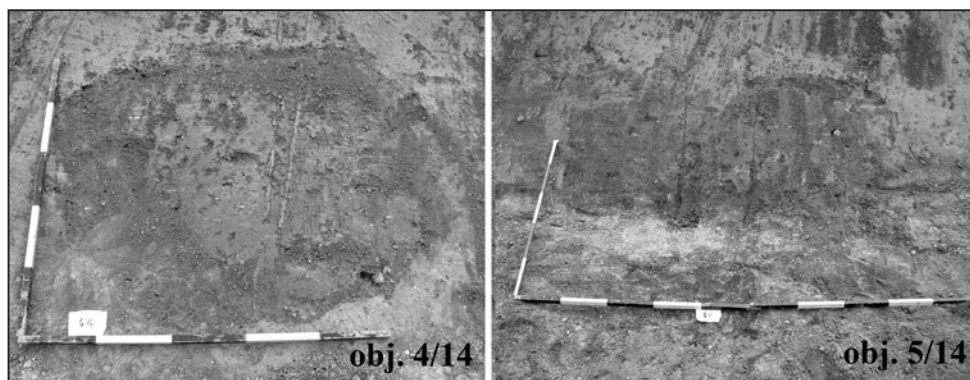
Tak tomu bylo i u objektu 3/14 (obr. 7). Ten měl elipsovitý tvar o průměru 40–92×155 cm, dosahoval hloubky 68–32 cm. Objekt 4/13 měl spíše kruhový tvar o rozměrech 102×130 cm. Objekt 5/14 tvořilo soujámí o velikosti přibližně 70×80 cm a 104×140 cm (obr. 8). Hloubka ve východní části dosahovala maximálně 43 cm, v západní části maximálně 60 cm. Objekt 6/14 měl protáhlý, spíše obdélný tvar o rozměrech 110×55–60 cm. Nebyl zkoumán, tak jako objekt 7/14 protáhlého, spíše elipsovitého tvaru o rozměrech max. 80×150 cm. Tělesem silnice byl výrazně poškozen objekt 8/14 dosahující pravidelných rozměrů 120×120 cm. S ohledem na poškození i odebrání svrchní části byl objekt velmi mělký 26–10 cm. Z výkopu objektu byl získán jeden novověký střep. Objekt 9/14 byl protáhlý, ze severní strany poškozený a dosahoval rozměrů 42/45×180 cm, nebyl nicméně preparován. Poškozený byl i následující objekt 10/14 o rozměrech 27×58 cm a maximální hloubce pouze 10 cm. Z objektu nebyl získán žádný nález.

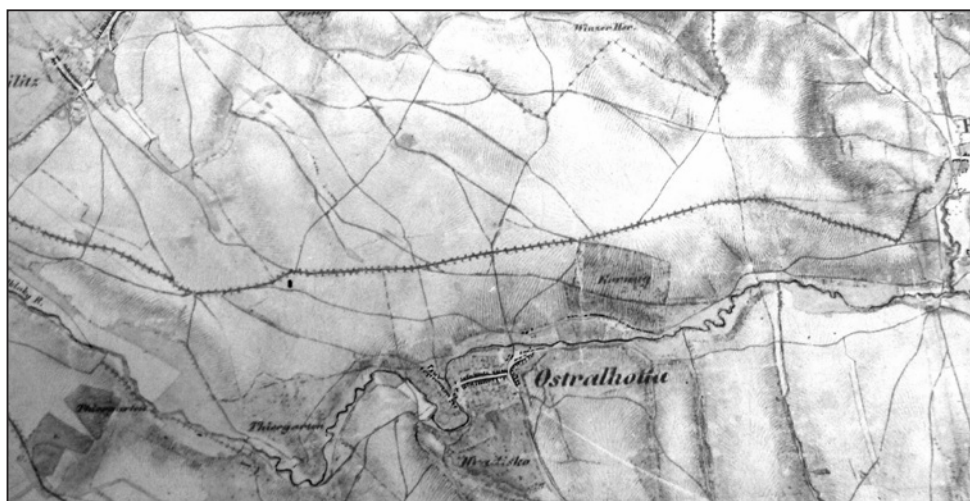
Obr. 6. Dokumentace objektů 3/14–10/14, pohled od východu na jižní svah silnice. Na snímku T. Chrástek a M. Jordán. Foto D. Menoušková.

Obr. 7. Objekt 3/2014. Foto D. Menoušková.

Obr. 8. Objekty 4/2014 a 5/2014 byly zachyceny 4m od sebe. Foto D. Menoušková.

Obr. 9. Silnice II/495 Uherský Ostroh – Ostrožská Lhota na výseku z historické mapy Markgrafschaft Mähren Hradischer Kreis (fotokopie originálu z Vojenského archivu ve Vídni), 1764, sbírkový fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti, inv. č. H 1453. Silnice je oboustranně lemována stromořadím.

Dalších minimálně osm objektů, které patrně plnily stejnou funkci (jámy na stromky), bylo zachyceno západněji, a to také na jižním svahu silnice. Z nich byl však s ohledem na postup stavebních prací a nepříznivé počasí zkoumán jen jeden (11/14), bez nálezů. Jednalo se o objekt kruhového tvaru o průměru přibližně 50 cm a zachované hloubce 30 cm. Umístění, charakter výplně i tvar objektů (často pravidelně kruhové nebo naopak pravouhlé tvary) naznačují, že se jednalo o objekty související s novověkými aktivitami při úpravě císařské silnice v druhé polovině 18. století (obr. 9).

Závěr

Zde popsané novověké archeologické objekty zachycené na trase silnice II/495 Uherský Ostroh – Ostrožská Lhota představují dva zajímavé typy sídelních aktivit. Jedná se patrně o hrnčířskou (cihlářskou) jámu, v níž se skladovala hlína. Výrobní objekt k ní ovšem postarádáme. Ten bychom mohli hledat poblíž, nejspíše na nezkoumané části (pole), tak jak to

naznačuje mapa z historického fondu Slováckého muzea (H 750), která přibližně do těchto prostor situuje obytnou (?) zástavbu. Druhým typem objektů jsou relativně pravidelné, až kulaté, elipsoidní, či čtyřúhelné jámy nejspíše na stromky, které na silnici vytvářely efektivní větrolam. Ty lze předpokládat i v jiných, exponovaných úsecích vozovky. Lze je dát do souvislosti s úpravou silnice ve druhé polovině 18. století. Odpovídají údajům z vojenského mapování (mapa nejspíše z roku 1764). Zde je zachycena silnice v totožné trase, jakou měla do oprav, včetně stromořadí kolem.

Poznámky:

- 1 Výzkum v katastrální části Ostrožské Lhoty, odkud byly nálezy kultury s lineární keramikou nejnověji získané, již odborně vedl a vyhodnocuje Mgr. Tomáš Chrástek.
- 2 GPS souřadnice objektů jsou k dispozici v Nálezové zprávě z výzkumu uložené v archivu archeologického oddělení Slováckého muzea a v archivu Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v.v.i.
- 3 Podle našeho výpočtu mohlo být v objektu deponováno kolem 3 m³ hlíny. V případě, že by byla používána jen na engobu, stačila by hrncíři na velmi dlouhou dobu. Pokud sloužila k točení běžné keramiky, lze objekt hodnotit spíše jako menší.
- 4 Za pomoci při vyhledávání adekvátních dobových map z fondu historie Slováckého muzea vděčím kolegovi Mgr. Pavlu Portlovi, za etnografickou konzultaci Mgr. Gabriele Směřičkové.
- 5 Za upozornění na analogické nálezové situace a odkazy na literaturu touto cestou děkuji PhDr. et PhDr. Markétě Tymonové, Ph.D.
- 6 Pro úplnost je třeba dodat, že v předkládaném textu blíže nespecifikovaný objekt 2/14 představoval běžný typ odpadního objektu datovaný nálezy novověké keramiky. Zajímavý je nicméně jeden nále z tohoto objektu. Je jím drobný střep z hrdla džbánku na vodu či víno, který je z etnografických paralel známý ještě z 20. století jako kubaňka (Kovářů 1990, obr. na s. 28).

Prameny:

Mapa Hejtmanství Uh. Hradištské, měřítko neuvedeno, asi 1910–1920, sbírkový fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti, inv. č. H 750.

Mapa Markgrafschaft Mähren Hradischer Kreis (fotokopie originálu z Vojenského archivu ve Vídni), měřítko neuvedeno, 1764, sbírkový fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti, inv. č. H 1453.

Literatura:

H a v r d a, Jan a M a t ě j k o v á, Kristýna, 2014. Hrnčíři ve středověké Praze. Výsledky výzkumu výrobních zařízení z Malé Strany v kontextu dosavadních poznatků. *Archaeologia historica* 39, 23–51.

G o š, V l a d i m í r, 1973. Slovanská osada v Mohelnici. *Archeologické rozhledy* 25, 371–380.

I v a n, Antonín a H a v l í č e k, Pavel, 1992. Geologické poměry. In: Nekuda, Vladimír, ed. *Uhersko-hradištsko*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, Vlastivěda moravská; sv. 63, 9–17.

K o v á ř ů, Věra, 1990. *Tupesý: staletá tradice lidové hrnciny a keramiky*. Tupesý: Místní národní výbor. 32 s.

M e n o ů š k o v á, Dana, 2015. *Uherský Ostroh-Kvačice, Ostrožská Nová Ves-Chylice, Ostrožská Nová Ves, Ostrožská Lhota- silnice II/495 – I. část*. Nálezová zpráva 822/15, archiv archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

M e n o ů š k o v á, Dana, v tisku. *Uherský Ostroh, Ostrožská Nová Ves* (k. ú. Uherský Ostroh-Kvačice, k. ú. Ostrožská Nová Ves, k. ú. Ostrožská Nová Ves-Chylice, okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů*, 56/2.

- M e n o u š k o v á, Dana a V a š k o v ý c h, Miroslav, 2011. *Archeologické doklady osídlení katastru Ostrožské Lhoty*. Ostrožská Lhota.
- R i c h t e r, Miroslav, 1994. Hrnčířská pec ze Starého Mýta (k otázce počátků vrcholně středověké keramiky). In: Fridrich, Jan, Klápště, Jan a Vařeka, Pavel, eds. *Mediaevalia archaeologica Bohemica 1993*. Praha: Institute of Archaeology, Památky archeologické. Supplementum; 2, 145–157.
- R i c h t e r, Miroslav a K r a j í c, Rudolf, 2001. *Sezimovo Ústí - archeologie středověkého poddanského města. 2., Levobřežní předměstí - archeologický výzkum 1962–1988*. Praha: Archeologický ústav AV ČR. 193 s.
- T y m o n o v á, Markéta, 2011. Keramický kadlub z Opavy, Kolářské ulice s letopočtem 1571. In: Měřínský, Zdeněk, ed. *Výrobní a technologické aspekty středověkých a raně novověkých komorových kachlů: seminář: Uherské Hradiště, 11. února 2009*. Brno: Masarykova univerzita, Archaeologia mediaevalis Moravia et Silesiana; 2/2011, 35–52. Brno.
- V a l e n t o v á, Jarmila, 2008. Produkce technické keramiky v podmínkách Kutné Hory 14. století. *Archeologie ve středních Čechách* 12/2, 745–755.
- V a r a d z i n, Ladislav, 2010. Hrnčířská výroba ve východní části střední Evropy 6.–13. století v archeologických pramenech. *Archeologické rozhledy* 62, 17–71.

Mgr. Dana M e n o u š k o v á (n. 1973), archeoložka Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se soustřeďuje především na období středověku a záchrannou archeologickou činnost v Uherském Hradišti a okolí.

On Modern Times Objects of the Archaeological Research on the Route from Uherský Ostroh to Ostrožská Lhota

A b s t r a c t

Described modern times archaeological objects found on the route from Uherský Ostroh to Ostrožská Lhota (pict. 1–2) represent two interesting types of settlement activities. It is probably a potter's hole but without its own production object. This can perhaps be found somewhere near the spot, most probably on the part of the field which has not been researched as shown on the map from the historical collection of the Moravian Slovak Museum (H 750) (pict. 5) which places a built-up area (?) approximately to the above mentioned area. X-ray diffraction analysis of soil samples showed that the material might have been used as potter's clay for finer modern times pottery. The clay is practically free of any grainy ingredients so it could have been used for ceramic glazes. Another types of objects are relatively symmetrical round, hyperbolic or rectangular wholes, most probably for trees which formed effective windbreaks which can probably be found in other busy parts of the road. These can be attributed to the adjustments of the road in the second half of 18th century corresponding with the data from military mapping. The map, most probably from 1764, shows the same route until the road was repaired, including the alley along (pict. 9).

Zu neuzeitlichen Objekten aus den archäologischen Grabungen an der Landstraße Uherský Ostroh – Ostrožská Lhota

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die beschriebenen, an der unlängst modernisierten Straße Uherský Ostroh – Ostrožská Lhota erfassten neuzeitlichen Objekte (Abb. 1–2), stellen zwei interessante Typen von Siedlungsaktivitäten dar. Es handelt sich zum einen um eine Töpfergrube, zu der uns jedoch die eigentliche Töpferwerkstatt fehlt. Diese ist wohl in der Nähe zu vermuten, am ehesten im nicht untersuchten Bereich (Feld), wie dies eine Karte aus dem historischen Bestand des Mährisch-slowakischen Museums (H 750) andeutet (Abb. 5), die annähernd in diesen Bereich eine Bebauung (Wohnhäuser?) zeigt. Eine röntgendiffraktometrische Analyse der entnommenen Proben zeigte, dass der Rohstoff als Töpfer-ton

für feine neuzeitliche Keramik dienen konnte. Der Ton enthält im Wesentlichen keinen Magerstoff, so dass er auch zur Herstellung von Begussmasse verwendbar war. Der zweite Typ an Objekten sind relativ regelmäßige, runde, elliptische oder viereckige Gruben, wahrscheinlich für Bäume, die an der Straße einen wirkungsvollen Windschutzstreifen bildeten und die auch an anderen exponierten Fahrbahnabschnitten zu vermuten sind. Sie können in Zusammenhang mit der Instandsetzung der Landstraße in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts gebracht werden. Und sie entsprechen Angaben aus der militärischen Kartierung (Karte höchstwahrscheinlich von 1764). Hier wird die Landstraße in derselben Streckenführung erfasst, die sie bis zur Instandsetzung besaß, einschließlich der sie säumenden Allee (Abb. 9).